

թիւնն այնքան բորբոքուած եւ ոգեւորուած էր՝ որ առաջարկեալ փոփոխութեանց մինը՝ այս ինքն Հաղորդութեան խորհրդոյ Բաժակին մէջ ջուր խառնել համարձակող Կարնոյ Եպիսկոպոսը կրօպաննուի ի ժողովրդենէ։

Այսպէս ահա չորեքտասներորդ դարու առաջին քառորդում մեր Եկեղեցւոյ անցեալը շատ ցաւալի տեսարան կենրկայացնէ մեզ, եւ կ'իշխենէ ջերմեռանդ աւանդապահ եւ նախանձախնդիր մի Ազգի արդար ձայնը եւ փափաքը այնպիսի անձանց դէմ՝ որք ի լուր կ'սորհին Եկեղեցւոյ մէջ ծիսական արարողութեանց եւ այլոց մէջ նորութիւններ մուծանել, նախնական գեղեցիկ սովորութիւնքը փոփոխել, կրօնը խաղալի դարձնել, Ազգի եւ Եկեղեցւոյ հարազատ շահերը եւ ապագայն մտանգել, սակայն քանի լ'շտառիթ եւ ողբոց արժանի է՝ որ այսպիսի բարենախանձ ջերմեռանդութիւնը ինչպէս շատ անգամ՝ նոյնպէս յայս նուագ դինքն մղած է ծայրայեղ չափազանցութեանց, թէեւ դարձեալ յանցանքն եւ մեղն պատճառ տուուղներունըն է՝ որ տեղիք եւ գրգիռ կտան ժողովրդեան իւր Ս. Կրօնի եւ Եկեղեցւոյ պաշտպանութեան անձկանօք՝ մի չնչին բանով անգամ՝ մի նոր խնդրով եւ փոփոխութեամբ կ'յուզվի եւ կ'ոքնի, եւ այս առթիւ՝ Կաթողիկոսէն սկսած ցլերջին պաշտօնեայն ո՛վ որ լինի՝ անմիջապէս կ'ղնուի նոցա դէմ, եւ ամեն բան կը պաշտպանէ եւ կ'պահէ։

Իսկ Յշին՝ որ այսպիսի եւ այլ շատ չարեաց պատճառ դարձաւ, անհեռատեսութեամբ եւ անխորհուրդ ընթա-

ցիւք՝ Եկեղեցւոյ եւ Ազգի մէջ խռովութիւնք եւ գժտութիւնք սերմանելէ զատ՝ օտարաց՝ այս ինքն գրացի մահմետական եւն իշխանութեանց գրգիռ տուող պապականութեան եւ Եւրոպայի հետ ունեցած անօգուտ եւ վնասաբեր յարաբերութեամբք եւս արտաքուստ թշնամիները եւ նոցա թշնամական մտադրութիւնքը կշարժէ, եւ արեւմուտքէն եւ պապէն յուսացած օգնութիւնքը եւս չգտանելով՝ բաց ի յաճախակի խնդրած կրօնական առաջարկութիւններէն, կ'վախճանի եւ Լեւոն Ե կ'յաջորդէ, որոյ օրով նախորդացն միանգամայն իւր անխոհեմ ընթացից արդիւնքն՝ այս ինքն արտաքին թշնամութիւնքն եւս աւելի յերեւան կ'գան եւ Կիլիկիա թշնամեաց ոտից կոխան կ'լինի։

(Շարունակ)

ՎԱՆՐԱՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱՆԿԱԴԱՐԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ՍԻՄԵՅՆ ԿԱՐՈՒՂԻԿՈՍ

Փառք անբաժանելի՝ համագոյ և միասնական սուրբ Արքորդութեանն Հօր և Որդւոյ և Հօգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։

Որոյ ամենաբաւական ողորմութեամբն և անճառ շնորհիւն, յանկ ելեալ աւարտեցաւ տառս սրբարար և կատարիսգործիչ, յորում են ձեռնադրութիւնք

Աթուղիկոսի և Ասիսկոպոսի, և օրհնութիւն սրբալոյս Մեռոնի: Օր յոգնատենչ սիրով զրեցոյց զերեքջանիկ և յոգնեւրակտ Հայրապետն սրբասեւալ՝ և արիաջան Հովուապետն ազգիս Հայոց՝ և սրբոյ Աթոռոյս Լջմիածնի, ծնող մեր հոգեւոր և շնորհածին՝ և տէրն մեր զբթառատ՝ քաջ զիանական՝ բանիրուն՝ և Աստուածաբեալ Պետն բազմաշնորհ և զերիմաստ Տէր Արմէն Սրբազնակատար Աթուղիկոսն Արեւանցի՝ և ծայրագոյն Քահանայապետն հոգեւորաբ, առ ի լինել ինքեան յիշատակ հոգեւոր ի սուրբ Աթոռս Լջմիածին: Որպէս զն՝ ինքն յաւուրս իւր վայելիսցէ, կատարելով զկարգըս և զօրհնութիւնս սրբազնագործօղոս, և յետ փոխմանն իւրոյ յաշխարհէ՝ յետագայ յաջորդողքն յԱթոռս սուրբ, և փոխանորդքն իւր՝ Հայրապետքն սրբազանք զսոյն վայելելով՝ յիշեսցեն զինքն ի սուրբ և ի մաքուր աղօթս իւրեանց աստուածահաճոյս՝ հանդերձ ծնողօք իւրովք և հոգեւոր դաստիարակօք:

Որ և այսու բարեգոյն զիտամբ և խորհրդով ձեռնարկեալ ի հին օրինական, և զգուշութեամբ մեծաւ սրբազրեալ, և այլ ևս վայելչացուցեալ զարարողութիւնսն սոյն կարգաց սրբազնագործից և զերատարն նոյն, և բարեպէս զիւրացուցեալ զրեցոյց ասպա՝ ինձ թարմատար և ամենանուատ ծառայիս իւրոյ և ձեռնասուեն պաշտօնէիս և օրհնածին որդւոյս իսկ յետնելոյ՝ Ափրեմ ապիմաստ Ալարդապետիս: Օր և երկու ետ գրել. զի զմինն սրբազնագործող Հայրապետն ունիցի ի ձեռնն, ինքն՝ կամ յետագայ յաջորդք իւր սրբազանք, և զմեան՝ Խարտուելակն:

Յորս և ես ոչ եթէ առ հարկի և ակամայ՝ այլ ի սէր հոգեծին ծնողիս յիշեցելոյ և Տեառնս Ահհազունի՝ սիրով մեծաւ ձեռնամուխ եղէ և զրեցի, և հասուցի իսկ յաւարտ, ի ՌՄԻՐԸ Թուոջ մերում՝ և ի Մայիս ամսոյ Ի, առ ի վճարել այսու գոնէ՝ իբրու մասամբ իւրե նուազագունիւ քան թէ բոլորովմբ՝ (զոր ոչ իսկ կարող եմ), զպարտս հոգեւոր որդիութեանս՝ որ առ նա: Օր տեսանելով շնորհակալ և օրհնածին որդւոյ սոյնոյ Տեառնս մերոյ սրբազնակատար Ահհապետի Տեառն Արեւմայի Աբեպիսկոպոսի Յօշականցւոյ՝ քաջ քարտուղարի և զերեցկագիր նօտարի Աստուածաթ սրբոյ Քահանայ և նրբարուեստ նկարակերտի, շարժեցաւ և նա ի յիշքարի՝ երփնազարդել զսոսա զերեցկագոյն ծաղկօք և ձաղագրօք, ի յազնիւ և ի զանազան երանգոց և ի մաքուր ոսկւոյ, նախ ի սէր նոյնոյ հոգեւոր ծնողին իւրոյ օրհնածնի մեծի Ահհին (որպէս և ես), զի յիշատակն նորին հոգեւոր՝ զարդարուն լիցի քան թէ անզարդ, և երկրորդ՝ ի սէր իմոյ որդիութեան և աշակերտութեանս իսկ՝ զոր ունէի առ նա, քանզի ինմանէ ունիմ ուսեալ զգիրս, որ մեծաւ երկամբ և աշխատութեամբ ուսոյց ինձ զարհեստս նօտարութեան. որում Տէր լիցի վարձահատոյց: Աւ այսպէս ստացաւ Ահհազան տէրն մեր սրբասեւալ զգերեցկատուի հատորքս երկուս՝ սրբարար և կատարելագործիչ, ի լինել ինքեան յիշատակ հոգեւոր ի սուրբ Աթոռոջս՝ որպէս ասացաք, փափագելով ժառանգել զԱմօսածնին ասացեալ երանութիւն, ունելով զաւակ և զընտանի ի սիօն:

Արդէս ի վարդապետութեան իւրում,
և յաւուրց շայրապետանալոյն իւրոյ
մինչև ցարդ՝ սովին բարի և հոգեշահա-
խանձու վառեցեալ՝ արար և ստացաւ
ինքեան զբաղում յիշատակս հոգեորս,
թէ վասն հասարակութեան օգտի, և թէ
յատկապէս վասն սրբոյ Լթոռոյս: Չորս
մի առ մի թուելն պարագայիւք՝ ըստ ու-
րում բերէ երկարութիւն, համառօտիւք
միայն անցանելով՝ զլիւաւորսն գոնէ ա-
ստացուք, առ ի չլինել ի մօռացօնս ի
յիտազայս:

Վանդի նախ ի Արդապետութեանն
իւրում՝ արար զգիրս լուծմանց՝ ար-
տաքնոցն զրոց, այս ինքն Պորփիւրի նե-
րածութեանն, և Երիստոսելի ստորո-
գութեանցն՝ և Պէրարմէնիասին, և Ե.
առածիցն Վաւթի Լնյաղթի: Յաւել և
զլուծմունս ի գիրս Պրոկղի իմաստնոյն՝ ի
վերայ լուծմանն Սիմէօնի վարդապետին
Ջուղայեցւոյ, յատկացուցեալ խաչաձև
նշանիւք զեւրն: Երար և զերկահատոր
գիրս քարոզից, զառաջինն ըստ կերպի
ճառից և ներբողիսնց, և զերկրորդն՝ տա-
րեկան քարոզ: Պարզաբանեաց և զհին
առնարն շայոց: Եւ զնոր և անշարժ տա-
մար ևս արար շայոց:

Եպա ի շայրապետանալն իւրում ըս-
կիզն արար շնութեանց սրբոյ Լթոռոյս,
զարտաքին պարխպն շրջապատ՝ ի հիմա-
նէ նորապէս շինեաց, և զամենայն շէնսն
որք ի պարխպն արտաքին՝ նորապէս շի-
նեաց, այս ինքն զգոման բոլոր՝ և զձիա-
տանսն, և զջորեստանսն, զմարտքն՝
քարեայ, զձիթահանսն, զհարաւակող-
մնն Վաղարապատին՝ յարեմտից կուսէ,
զի խախտեցեալ էր, զոր ի հիմանէ նոր և

գեղեցկապէս շինեաց. և յաւելեալ ևս
քան զառաջինն ի տանխն զգեղեցիկ և
ընդարձակ վերնայարկս հովանոցս: Ընդ
որս և զբաղանխն և զքարվանսարայն՝
որք յոյժ հնացեալ էին, ի հիմանէ նորո-
գեաց վայելուչ քան զառաջինն: Եւ ի
հիւսիսակողմն պարսպին շինեաց զնոր
մոմատուն և զՎալրատուն, ուրոյն պարս-
պօք և պարտիզօք: Իսկ ի պարխպն ներ-
քին շուրջանակի ջրմուղս ետ փորել՝
վասն անշափ գիծութեանց Եկեղեցւոյն
և բնակութեանցն: Նորոգեաց և զկէսն
ամառնային սեղանատանն, և զեկեղեց-
ւոյ բոլոր տանխն՝ և զերկոսին սիւնսն՝
զներքին դասուն: Իսկ ի շայրապետանո-
ցին շինեաց զերկուս այլմանս, զմինն ի
վերայ տանեաց հարաւակողման շնուա-
ծոցն՝ հանդերձ այլ ևս յարկօք, և զմիւսն
ի կողմն արեմտից ի վերայ մեծ բլբլոյն: Եւ
զհիւսիսակողմն շայրապետարանին ի յե-
տուստ ընդարձակեալ՝ բազմացոյց զյարկս
ձմերոցս ի վերայ առաջնոցն: Եւ յառաջ
քան զայսոսիկ հեռացոյց զգեօղն ի նո-
րակերտ պարսպէն սրբոյ Լթոռոյս ի յա-
պահովութիւն նմին՝ օգնելով ծախուց
շինութեանն. և զփայտակերտ եկեղեցի
գեղեցիկ լայն և ընդարձակ՝ շինել ետ ի
նմա: Ընդարձակեաց զՎերի այգին՝ նոր
յաւելուածովք, և ետ պարսպել: Եւ ի
յարեւելակողմն սցգեստանեացն զայգի մի
ևս նոր առեալ՝ պարսպեաց և զայն: Իսկ
ի Վերի այգւոջն՝ շինեաց զմեծ և զըն-
դարձակ հնձան, և ըստ չափու երկայ-
նութեան նորա՝ զայլման մի ևս մեծ:
Բազմացոյց ևս վասն սրբոյ Լթոռոյս ըզ-
մլքատու գիւղորայս՝ վաղեմի Վարապա-
յիւք և զրովք յիտս առնելով ի տաճկաց

զհին միջատու գիւղորայսն սրբոյ Աթոռոյս: Որք են, Աշտարակ, Մօզնի, Աղուհատուն, և Չազափանք, Եղուարդու Վազանկ և կէսն: Եւ զՅօշական գեօղն՝ ըզբնիկ միջատուն սրբոյ Աթոռոյս մինչև ցարդ՝ Մուղանլու կոչեցեալ տաճիկքն զաւթեալ՝ և զեօղեալ ի նմա յաւուրց Ղազարու Աթուղիկոսին, և առ սակաւ սակաւ հաստատեցեալք անդ՝ արտասահման էին արարեալ զՀայսն անախ, որք եկեալ աստ բնակէին: Թէպէտ և տաճիկունքն տային մեզ զմուլք: Այլ սրբազան Տէրս մեր այնմ՝ ևս յոյժ մեծազոյն ջանիւ տարեալ զհօգ՝ հանել ետ անախ զՄուղանլուսն, և զՀայսն դարձուցեալ անդ՝ վերստին արար հայաբնակ՝ ոչ այնքան վասն մուլք լինելոյն սրբոյ Աթոռոյս, որքան ի սէր և ի պատիւ գերեզմանի սրբոյ վարդապետին Մեսրոպայ մերոյ Թարգմանչի, որ կայ անդ ի ներքոյ սեղանոյն ամփոփեալ, և եկեղեցին ևս նորին անուամբ յորջորջե. գրեաց զթուղթ ազերսանաց առ Աստուածոր Այսսերուհին Ռուսաց Եկատարինէ, և զամենայն Հայազուն ժողովուրդսն՝ որք յիշխանութեան նորին՝ արար վերստին Տէրունիս սրբոյ Աթոռոյս, հաստատուն հրովարտակաւ նորին: Օհ յաւուրց Ղազարու Աթուղիկոսին վասն աղմկի ինչ անցանելոյ՝ ոստուցեալ էին ի սրբոյ Աթոռոյս ժողովուրդքն այնք, և ինքնազուլս առաջնորդ հաստատեալ, և աստի Եպիսկոպոս Ներսիս երթան ևս խափանեալ: Իսկ այժմ՝ զԵպիսկոպոս Առաջնորդ յղեաց անդ՝ զնուիրակական գործն ևս նմա տալով՝ որպէս և յառաջ լեալ էր՝ ըստ օրինակի Օմիւսնոյ:

Նոյնպէս և զԱրին, և զԱրս, և զԱխրցիսա ևս Տէրունի ետ առնել սրբոյ Աթոռոյս իւրեանց շրջագայիւքն: Իսկ և զԵրեւանու երկու Եկեղեցեաց տանիսն՝ և զԵախտեալ տեղիսն ամենայն՝ և զՅօշականու կամուրջն ևս ետ նորսգել: Հաստատեաց և զՏպազրատուն ի սուրբ Աթոռոջս ի հիւսիսակողմն Հայրապետարանին: Եւ ի Ֆռանկաց բերեալ զվարպետայս՝ շինեցոյց և զթղթահանութեան գործարան ի հարաւակողմն սրբոյ Աթոռոյս: Որք մինչև ցարդ չէին լեալ աստ՝ կամ ի տանս արեւելեան: Օհ թէպէտ գտանի ի Պարսիկս արհեստ թղթահանութեան, (ուստի ևս բերել ետ զշինօղս գործարանի թղթահանութեան, որք և շինեցին իսկ՝ և հանին,) այլ անշահ և անպետք իմն էր թղթահանութիւն նոցին: Ասան որոյ օժանդակութեամբ Խօջիջանեան Վրիգոր աղային ջուղայեցւոյ ի Հինգ բնակեցելոյ՝ (որ զթղթատան և զտպազրատան ծախսն ամենայն ետ,) բերել ետ զվարպետսն Ֆռանկաց՝ որպէս ասացաք, և լաւագոյն շինեցոյց զթղթատունն: Եւ ի սոյն նորոգ տպադրատանս՝ թող զայլ գիրս՝ տպեցոյց նախ զփոքրիկ զիրք մի աղօթից իւր արարեալ, կոչեցեալ Ջրօսարան — հոգեոր: Ապա զտօնացոյց Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց սրբազրեալ՝ տեղաւորեաց զտօնսն փոփոխականս, և կանոնաւորեաց՝ հանդերձ այլ ևս ուղղութեամբք: Եւ զհատոր մի ևս արարեալ ի վերայ Լ. Օ. տարեգրացն մերոց, կանոնաւորեաց զտեղիս և զժամանակս նոյն փոփոխական տօնիցն՝ եղեալ առ ընթեր և զձայնս աւուրցն՝ և զամսաթիւսն՝ ընդ դէմ Ախթամայից Օրացուցին, առ ի

խափանել զայն: Աւ զերկուս հատորսն ի միասին յոյժ զեղեցկապէս տպել ետ, և տարածեալ ընդ ամենայն ազգս մեր՝ զըրեաց և կանոնեաց մեծաւ հարկադրութեամբ՝ զԱթարմայից Օրացոյցն մի՝ ևս ընդունել, այլ զնոր Տօնացոյցն ածել ի գործ, որ և եղև այնպէս: Աւ զայլ բազում գործս բարութեան արար երջանիկ Հայրապետս մեր սրբաանեալ, զորս այլ ևս ոչ թուելով աստէն մի առ մի, թողումք Այնմ՝ որ ի տիեզերական հրապարակին ունի յիշել, և զվարձս ըստ բարի և բաղմաջան վաստակոցն հատուցանել: Վասն զի զբաղմազան բարութիւնս արար սրբոյ Աթոռոյս, պայծառացոյց յամենայնի զսուրբ Ակեղեցին ազնիւ և մեծազին յիշատակօք՝ և սպասիւք պատուականօք, և զգնատիւք՝ և հանդերձեղինօք: Զի ի պաածառս յաջողակութեանն՝ և սիրելի գոյնն ամենայն ազգիս՝ և թղթովք օրհնութեանն զամենեսեան շահելոյն, լցին յամենուստ զսուրբ տունս ազնիւ յիշատակօք և բաղմազան բարութեամբք, մինչև յայնպիսեաց տեղեաց ևս՝ յորոց չէր մտեալ ի սուրբ Աթոռս գոնեա՝ լրագոյն ինչ տուրք հասարակ՝ Առաքելութեան: Թողում զայն, որ զբազում որդիս օրհնածինս՝ և զաշակերաս շնորհակալս ստացաւ երանելիս այս՝ ի պայծառութիւն սրբոյ Աթոռոյս, և ի հոգեւոր ձոխութիւն ազգիս Հայոց: Որք փայլին և փայլեցուցանեն յամենայն տեղիս, և սիրահարեցուցանեն զբոլոր ազգս առ սուրբ Աթոռս: Ի ձեռն որոց բաղմութիւնք բարեացն ասացելոց՝ մտին և մտանեն ի Մայրս լուսատու, և զարգարի սաբարեձոխութեամբ և հոգեւոր խրախճանութեամբ՝ ի հրճուանս մանկանց իւրոց:

Արդ՝ զբաւ տալով բանիցս, հայցեմ ի հանդիպող հարցդ և եղբարցդ իմոց ի Վրիստոս, մանաւանդ ի սրբազնագործ և Աստուածարեալ Հայրապետացդ Արքազանից՝ փայլողացդ զսոսա, զի ի հանդիպելն ձեր սոցա՝ կամ ի վայելելն՝ յիշեալիք ի Վրիստոս ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զգերերջանիկ և հոգեծին ծնողն մեր սրբաանեալ՝ զՏէր Աբմէօն Արքազան Աթողիկոսն ամենայն Հայոց, հանդերձ կրկնակի ծնողօք իւրովք՝ առնել արժանի իւրոյ ողորմութեանն, և տալ փոխարէնս բաղմաջան վաստակոցն բարեաց՝ յաւուր կոչման իւրոյ զգործողս բարեաց ի ժառանգութիւն կենացն անձկալեաց: Յիշեալիք և զծաղկող սորին և ուսուցիչն ինձ զարհեստս նօտարութեան՝ զԱրեմիա Արքեպիսկոպոսն վերոյիշեցեալ՝ հանդերձ ծնողօք իւրովք: Վաւ զյատուկ երախտաւորն իմ և կնքահայրս իսկ՝ զնախապատիւ սպասաւորն և օրհնածին որդին նոյնոյ սրբազան Ահհին մերոյ՝ զՄկրտիչ Արհիեպիսկոպոսն՝ հանդերձ ծնողօք իւրովք. որ ի վարդապետութեան սրբազան Ահհիս մերոյ՝ և ի Վաւրակութեանն իսկ ի Առստանդնուպօլիս՝ սպասաւորեալ էր սմա քրանաջան հարադատութեամբ՝ յաւուրց սարկաւագութեան՝ իւրոյ: Աւ ի Հայրապետութեան ևս զամենայն ծանրութիւնս և զհոգս Հայրապետարանին և սրբոյ Աթոռոյս իսկ կրելով, և ի սպասաւորութեանն ևս չվերջանալով, ապահով և անհոգ առնէր զսա յամենայնի և ուրախացուցանէր: Ընդ սմին յիշեցիք և զվարժիչն իմ՝ զԿսահակ Արքեպիսկոպոսն Վեղամացի, որ ևս ի բնէ սպասաւորէր սրբազան Ահհիս մերոյ, և ի մանկութե-

նէն վարժեալ առ ռոս սորին, ձեռնասուն աշակերտ և օրհնածին որդի և պիտանի սմին ի բազում իրս՝ ի թղթագրութիւնս և ի հոգս տպարանին՝ զոր բարեյարմար կարգաւ որէր, և յայլ բազում գործս՝ որք զերլով կամ ուսուցմամբ են, գլուխ իբրուցուպ ծերութեան Վ. Է. չին մերոյ գերերջանկի: Ընդ որս և զայլ ձեռնասուն որդիս վեհիս մերոյ մեծի՝ ընկերակիցս մեր և օծակից՝ և համշերակ եղբարս յիշեալիք ի Տէր: Հուսկ յետոյ արասջիք արժանի յիշման ի Վրիստոս և զիս յեանեալս յամենայնի՝ զԼ. փրիմ ապաշնորհ վարդապետըս՝ զգծօղս երկոցունց տառիցս շնորհաբաշխից, որ բաց ի գրութեանս աշխատութեանց, ջանս եղի մեծապէս ամենայնիւ համանմանս միմեանց գծագրել զերկասին հատորքս, որ և արարի իսկ՝ որպէս տեսանէք ահա, թէպէտ գտանիցին ևս ինչ՝ չհամեմատողք միմեանց: Եւ և թէ զբաշխիցին ինչ սխալմունք ի գրուածս սոցին, զայնս իմոյ խափութեան տուեալ՝ ներկաջիք: Եւ ընդ իս՝ նաեւ զծնօղսն իմ՝ զհանգուցիպս ի Վրիստոս զտէր Յովհաննէս քահանայն, և զՍանդուխտն, և զայլ ազգայինս իմ զամենեւեան՝ յիշել աղաչեմ, ի տէր: Եւ դուք յիշեալ լինիք յողորմութիւնս և ի գթութիւնս Տեառն աստուծոյ՝ յաւուրն մեծի: Եմէն:

Թէ որպէս զնիւ պարտիկ իմեցաւ առ Տէր երանելի Հայրապետն Քեր Սեդեռն, և նորա յԱմս Հայրապետն լեան Տէր Ղ. Կառ Երեւանի տղան: Եւ իսկ անցիցն որ յառաջս յայտարարէ համարօք:

Եստանօր և զայս ծանուցից կսկծմամբ մեծաւ ցանկալի Հարց և Աղբարցդ իմոց:

Օ. ի զիրքս այս՝ (որպէս ի վերոյ ասացաք,) ի Ռ. Մ. Բ. Թուոյն և յամսեանն Մայիսի ի Դ՝ եւ ի ձեռաց իմոց, և աւարտեցի զբովանդակ գրութիւն սորին: Բայց ոչ վաղվաղակի կարացաք կազմել տալ. զի զիս անկատար էր ծաղիկն, և ֆնայաք այնմ ևս զերծմանն՝ զի կատարեալ լինի բնաւ ամենայնի, և ապա կազմել տացուք. վասն որոյ մինչ պիտոյանայր երջանիկ Տեառն մերոյ բազմերախտի՝ Տէր Սիմէօն սրբազան Աթուղիկոսին՝ ի կատարել սովաւ զսրբազնագործութիւնս ինչ, կերպիւ միով կապէաք զտետրսն ի միմեանս, և իբրուզամբողջ զիրք արարեալ՝ տայաք գերերջանիկ Տեառն մերոյ՝ առ ի կատարել զսրբազնագործութիւնս հարկաւորեալս: Որով քանիցս ձեռնադրեաց զԼ. պիսկոպոսունս և անգամ մի օրհնեաց զսրբալոյս Մեռն ի Ռ. Մ. Բ. Թուոյն: Իսկ մինչ հասաք ի Ռ. Մ. Բ. Թիւն մեր, սրբազան Տէր ըն մեր պարապեալ կայր ցաւազին անձամբ իմաստակա հոգեւորս: Օ. ի շարադրեաց խորին և Եստուածատուր իմաստութեամբ իւրով և նորբ Եստուածաբանութեամբ զգիրք մի ընդդէմ երկաթնակաց՝ Պարտալծար կոչելով զանունն: Օ. ի յորդորելով զԱզգս Հայոց հեռանալ և ի բաց կալ յաղանդոցն երկաթնակաց՝ իբր թէ վճարէ զպարաս հոգեւորս Հովուապետութեան իւրոյ: Եւ է Բ. հատոր: Օ. որ և ետ տպագրել նորոգ թղթով յիւր շինեալ թղթատունն՝ ի յիւրակերտ տըպարանին: Եւ զառաջին հատորն տպեալ յաղաղս ասթոյն խստութեան եւ ի կողմանս զաւառին Ազգաց, ուր և ֆնաց ամիսըս Բ: Եպա զսրթեաւ բարկութիւն մեծ ի Տեառնէ և ի վերայ երկրիս Արեւանու՝

բառ յորովութեան և անչափութեան մեղաց մերոց: Օ, ի յառաջ քան զայս՝ Վրաց արքայն ունելով զխռովութիւն ընդ իշխողին երկրիս՝ եկն ի վերայ սորա բազմօք զօրօք՝ ի մուտս ամսեանն Սեպտեմբերի, և յերկուս ամիսս նստեալ՝ չրկարաց առնուլ զերդէն, և խաղաղութեան ևս չեղև հնար: Եւսպ գի բերդէն արտաքոյ գտանեցեալ երկրականքս բոլոր՝ թէ զհայս և թէ զտաճիկս՝ վարեալ ի Վրացտուն՝ ամայացոյց զերկիրս, և չուեալ գնաց աստի: Եւ որքան ասուէր՝ սրբազան Տէրն մեր բազմիցս աշխատեցաւ առնել զհաշտութիւն, յոր և իշխողն երկրիս և երկրականքս ի բերդէ անտի գրով հարկէին գտանել զհնարն խաղաղութեան: Սակայն որքան ջանաց, անհնարին եղև, զի պահանջմունք արքային յորով էին յոյժ, և բռնաւորն երկրիս զայն չկարէր տալ, վասն որոյ չեղև հաշտութիւն, և աւերեցաւ երկիրս, և մնաց շինութիւն ի սուրբ Եթոռս միայն, և ի մերձակայ դեօղն իւր, զոր ի պատիւ սրբոյ Եթոռոյս և Արքազանին՝ եթող Արքայն Վրաց: Եւ յայսց եղևութեանց՝ Արքազան Տէրն մեր բազումս վշտացաւ մորմոքելով ի վերայ աւերման երկրիս՝ և վրտարման ողորմելի ժողովրդոց մերոց ի յօտարութիւն, և ի խօնդարումն եկեղեցեաց, և սակս բազմակերպ փնասակրութեանց սրբոյ Եթոռոյս: Օ, ի որովհետև ոչ գոյր շինութիւն յերկրոջս բաց ի սրբոյ Եթոռոյս՝ որպէս ասացաք, վասն որոյ բազմութիւնքն զօրացն զպիտոյս իւրեանց աստի լցուցանէին, և յետոյ ի գնալ զօրացն, բերդարդելքն ելին յամենայնէ մերկ և դատարկ, և նոքա ևս զիւրեանցն

պակասութիւն աստի լցին՝ թէ սիրով՝ թէ հարկիւ, թէ կամայ՝ և թէ ակամայ: Եւ բաց յայսցանէ՝ ի յերկուս ամիսս ի մեջ զօրացն մնալով վասն հաշտութեան՝ և զերեաց աղատման, (որ և աղատեաց իսկ զբազումս ի Հոյոց և ի տաճկաց,) յոյժ վշտացաւ ի ցրտոյ և յանձրեոյ, և եղիտ զմեծ իմն հիւանդութիւնս՝ ունելով և զվերոգրեալ մտատանջութիւնսն և զցատսն, այլ ոչ կարաց զերծանիլ ի հիւանդութենէն: Եւ ի ՌՄԻԲԻԹուոյ՝ Կոյեմբերէն մինչև ի ՌՄԻԹ, թուոյ Յուլիսի ԵՕ՝ եկաց այնու հիւանդութեամբ: Իսկ ի ԵՕ՝ օրն Յուլիսի՝ որ էր Վարդավառի կիւրակէն, փոխեցաւ առ Քրիստոս յոյսն ամենեցուն՝ բարի և երջանիկ մահուամբ՝ սրբաանեալ և երջանիկ Տէրն մեր և Եստուածարեալ Հայրապետն բարեջան՝ Տէր Սիմէօն սրբազան Աթուղիկոսն, և ի յերկուշաբթի օրն թաղեցաւ ի ձախակողման գաւթի սրբոյ վանիցն Վայիանէի սրբուհւոյ կուսին՝ հուպ Տեառն Արքահամուսրբազան Աթուղիկոսին Մշեցւոյ, և զհամայն երկամբ ծնեալ զաւակունս իւր հոգեւորս՝ եթող յորրութեան՝ և ի սուգ անմխիթար: Որոյ զհոգին լուսաւորեսցէ Տէր՝ և հանգուցէ այցիլութեամբ ընդ սուրբս և ընդ սիրելիս Ենուան իւրոյ՝ դասելով ընդ ճշմարիտ Հայրապետացն սրբոց: Իսկ՝ մինչ ետես Լուսապետին զինքն մերձեալ ի վախճան, հոգացաւ վասն սրբոյ Եթոռոյս զհոգ մեծ: Օ, ի տակաւին յաւերութեան և ի մեծի խռովութեան կայր երկիրս, և գոյր երկիւղ վերստին գալոյ Վրաց Արքային յայս երկիր: Վասն որոյ մտածեաց՝ զի թէ անտէր մնասցէ Եթոռս սուրբ՝ զիպիւրցէ

մնասուց մեծացէ Եւ զի յայժմ ներկայի Լապիսկոպոսաց ընտրելին՝ և արդարեւ արժանաւորն գերագունի աստիճանին Հայրապետութեան՝ էր աստի պատրաստի, որ էր Տէր Ղուկաս Երբեպիսկոպոսն Արմենացի, բնիկ միաբան սրբոյ Եթոօոյս, որ էր շնորհաձին և անդրանիկ որդի սիրելի՝ Հոգեւոր Տեառն մերոյ։ Արի Կուրապետութենէն և յերկոտասանամեայ Եռաջնորդութենէն Զմիւռնոյ եկեալ աստ՝ կայր առ Հոգեւոր Տէրն մեր ի մեծի պատուի և յարգութեան։ Վասնորոյ՝ կտակեաց վասն նորա՝ զի յետ վախճանին իւրոյ՝ փութապէս նստուցին զնա յԵթոօ Հայրապետութեան. զի մի փնայէ Եթոօսըս սուրբ ի յանախութեան. որում հաւանեալ Միաբանից սրբոյ Եթոօոյս և երկրացւոցս՝ ընտրելին զգերեջանիկ Երբեպիսկոպոսն Տէր Ղուկաս՝ ի Սաթուղեկոսութիւն ասան Հայոց։ Արոց և յոյժ երկուցեալ ի յասացեալ երկիւղիցն, թէ զուցէ վարդապետի ընկիցին, ի յառաջեկայ երկրորդ Ալեքանդրին՝ որ էր Օգոստոսի Ի, և եթոօնորդ օր թաղման Լուսահոգեւորն, օձին զնորդ ընտրելեալն ի Հոգեւոր սրբոյ՝ զՏէր Ղուկաս և մաքրակենցաղ սրբազան Սաթուղեկոսն։ Արեւմտացէ Տէր զկեանս երկարս և խաղաղական՝ ապահով առնելով յամենայն հոգեկան և ի մարմնական փորձութեանց։

Իսկ սպա ի յաւուրս նորոգ Հայրապետութեան վերոյիշեցելոյ Վեհաճիւ մերոյ Արքայանի՝ լրացուցեալ դասնայն պապատութիւնս սոցին, կազմել ետու զսոյն երկոսին վաստակ քս ձեռաց իմոց՝ ես Եփրեմ ապրկար վարդապետս, և ընծայեցի սոյնոյ Երաւածընաիր և նորոգ Հայրա-

պետիս մերոյ Արքայանի, զի զվայելիին սրբազան ծնողին իւրոյ Հոգեճնի՝ ինքն շնորհաձին և անդրանիկ որդի նորին վախշեցէ բարեաւ, և յիշեցէ զնա ի յարժանահայց յաղօթս իւր առ Տէր՝ ասնել արժանի իւրոյ գթութեանն և ողորմութեան։ Եւ զԹարմատար վաստակօղքս ի սմա ևս՝ յիշելով առ Տէր։ Յորմէ և ինքն յիշեցի ի բիւրապատիկ բարութիւնս յերկակի կեանս իւր՝ հանդերձ հոգեւոր և մարմնաւոր ծնողօք իօրովք՝ և համայն իւրայնովք՝ ի փառս ամենասրբոյ Երրորդութեանն Հօր և Արդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս։ Ամէն։

Եյս յիշատակարանը Մեծ Մաշտոց կոչուած Սաթուղեկոսի և Լապիսկոպոսի ձեռնադրութեան՝ ևս Միւսօնիօրհնութեան Մաշտոցէն ընդօրինակելով ի լոյս ընծայեցաք։

Յիշատակարանիս մէջ աւելի հետաքրքրական և նշանաւոր նոր բան չկայ, միայն թէ Եփրեմ վարդապետէն՝ — սր յետոյ Սաթուղեկոս եղաւ, — և Ղուկասի վերայ մի քանի տեղեկութիւնք գրուած է, իսկ Աիմէօն բազմադիւն Հայրապետի համար գրուածներն մեծաւ մասամբ ի Զաճէի հրատարակուած են, և որքան ցանկալի էր՝ որ լուսահոգի Եփրեմ Սաթուղեկոս՝ վերեւ հրատարակեալ յիշատակարանի մէջ Աիմէօն Հայրապետի լեկատար կենսագրութիւնը ամփոփէր։